

УДК 347.92

Олег ТКАЧУК,
суддя Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ,
кандидат юридичних наук, доцент

РОЛЬ СУДДІ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ЯК СКЛАДОВА ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

Справедливість – основа держави. Саме цей латинський вислів був гаслом імператора Австрії Франца I, який правив монархією 68 років. Проте це гасло не уберегло одну із найбільших монархій світу від розпаду, а державну владу в ній часто характеризують як одну з найбільш бюрократичних за історію людства.

Там, де вирішується справа про ставлення цілого суспільства до своїх співчленів, про обмеження їх особистої свободи в ім'я загального блага і про захист прав окремих осіб, справедливість повинна виявлятися в законодавстві, яке тим вище, чим глибше воно вдивляється в життєву правду людських потреб і можливостей, – і в правосудді, що здійснюється судом, який тим вищий, чим більше в ньому живого, а не формального ставлення до особистості людини. Ось чому «*Justitia fundamentum regnorum!*», як писав, у свою чергу, А. Ф. Коні, один із блискучих юристів Російської імперії [1, с. 3]. Імперії, яка доклала усіх зусиль, щоб опорочити імператора Австрії Франца Йосипа і знищити як його, так і свою імперію.

Вважається, що юриспруденція – наука про державу і право. У свою чергу, Юстиція – богиня правосуддя (*Justitia*, *Justitia Augusta*), культ якої існував у Римі в часи Тиберія [2, с. 295]. У давньогрецькій міфології її називали Фемідою. З латини слово «*Justitia*» – перекладається буквально

як «справедливість». Тобто ці поняття – «юстиція», «правосуддя», «справедливість» – зародились і тривалий час – близько 1000 років! – існували й означали одне й те саме [3, с. 17].

І тепер, як і тисячу років тому, людство жадає справедливості. Але ж ми неодноразово пересвідчувалися, що прагнення до справедливості конкретної особи не є гарантією справедливості державного апарату чи політичної системи, під протекцією якої особа перебуває.

Поміж тим, справедливість окремих представників державної влади є уособленням і проявом справедливості усієї системи. Зокрема, право кожного на справедливий суд може реалізуватися передусім завдяки справедливим суддям. Звичайно, вони мають бути також освіченими, кваліфікованими, доброчесними. Але суть справедливості судової системи полягає безпосередньо у справедливості кожного судді. Закон може бути досконалим, процедура розгляду в суді може бути виписана чітко, проте за відсутності справедливої людини, яка неупереджено й чесно, зважаючи на усі обставини справи та ситуацію, в якій опинилися сторони, вирішить справу по совісті, про справедливе правосуддя не може бути і мови. Саме завдяки справедливості судді можливе верховенство права, бо воно – суть цієї справедливості, а не відображення формальності закону, який не завжди може врахувати усі природні й фундаментальні права і свободи людини.

Права людини мають бути під захистом закону. Більше того, будь-які суперечки стосовно цих прав мають розглядатися компетентним, безстороннім і незалежним судом, який застосовуватиме процедури, що забезпечать повну рівноправність та справедливість щодо усіх сторін, і вирішуватиме суперечку згідно з існуючими законами, що відомі громадськості та відкрито проголошені. При цьому суд завжди має виходити із того, що права людини вищі за будь-який закон. Однак подібну сміливість у висновках може зробити не той суддя, який звик до підкорення владі, у тому числі владі закону, а той, який підкоряється справедливості.

Право на справедливий, незалежний і неупереджений суд проголошено у Загальній декларації прав людини (ст. 10) [4], Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (ст. 14) [5], а також у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 6) [6].

Визнаючи ключову роль компетентних, незалежних і неупереджених судових органів у захисті прав людини та основних свобод, Генеральна Асамблея ООН у 1985 році схвалила Основні принципи незалежності судових органів. Згідно з документом ООН закликає уряди держав враховувати й поважати ці принципи.

Відповідно до міжнародно-правових актів і національного права багатьох держав фундаментальним принципом судової влади є гарантія справедливого правосуддя. Поряд із тим видається дивною ситуація, що ані у чинній Конституції України, ані у проекті змін до неї не передбачено поло-

жень про справедливість українського правосуддя. Можливо, це так тому, що, як і для стародавніх греків та римлян, правосуддя й справедливість для нас є синонімами.

Сучасні концепції справедливості, як обґрунтовано зазначає В. Городовенко, є джерелом ідей визнання й захисту прав людини, верховенства права, а також вирішення суспільних конфліктів у формі спеціальних процедур, визначених законом (процедурна справедливість). Ця функція покладена на судову владу як арбітра, що розглядає й вирішує юридично значущі справи [7, с. 23].

З одного боку, дотримання права на справедливий судовий розгляд є гарантією захисту будь-якого іншого права, а з другого – однією з передумов утвердження судової влади як повноцінного механізму захисту прав і свобод людини. Це особливо актуально в часи політичної нестабільності в країні, коли правосуддя намагаються використовувати у власних інтересах представники різних політичних сил та органів влади. Тому важливо з'ясувати сутність справедливості як загальноправової категорії, а також визначити роль і місце права на справедливий судовий розгляд у системі судочинства, вважає О. Прокопенко [8].

Також слід погодитись з думкою Д. Луспеника про те, що при розгляді цивільної справи презюмується незалежність та неупередженість судді (процесуальна презумпція). Судді вирішують цивільні справи на основі закону, в умовах, що виключають сторонній вплив на них. У ст. 129 Конституції України та ст. 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначається, що при здійсненні правосуддя судді незалежні і підкоряються тільки законам. Однак якщо у справі будуть встановлені обставини, які свідчать про заінтересованість судді у результаті розгляду справи, суддя не може брати участі у розгляді справи і підлягає відводу (ст. 20 ЦПК України), тобто презумпція незалежності та неупередженості судді спростовується [9].

Будь-який правовий принцип, як зазначає М. Козюбра, не діє сам по собі. Він втілюється у повсякденну практику і захищається за допомогою багатьох суспільних та державних інститутів. Не є винятком щодо цього й принцип верховенства права. Центральне місце у механізмі його забезпечення в демократичному суспільстві належить суду. І це цілком логічно. Адже саме суд ставить «останню крапку» в пошуку й утвердженні права при вирішенні конкретних справ, саме він уособлює (чи принаймні має уособлювати) неупередженість і справедливість [10].

До роботи будь-якого судді висуваються доволі високі вимоги, яким він має відповідати. Однією з них є кваліфікація судді. Кодекс суддівської етики передбачає, що суддя повинен старанно й неупереджено виконувати покладені на нього обов'язки і підтримувати свою професійну компетенцію на належному рівні, бути прикладом законослухняності, неухиль-

но дотримуватися присяги і завжди поводитися так, щоб зміцнювати віру громадян у справедливість, безсторонність і незалежність суду. Крім того, забезпеченню права на неупереджений суд повинні слугувати моральні підстави, а судові рішення повинне виноситися справедливим та толерантним суддею. Про необхідність закріплення в чинному процесуальному законодавстві України понять «справедливість» і «толерантність» як загальнообов'язкових принципів здійснення правосуддя говорить О. Тарасишина [11, с.16, 18].

Таким чином, бачимо, що тема справедливості судової влади є доволі актуальною для сьогодення. Водночас безпосередня роль судді у забезпеченні справедливості цивільного процесу такою увагою вчених досі не користувалася.

Судово-правова реформа спрямована на реальне забезпечення ефективного захисту прав та свобод людини і громадянина. Така реформа неможлива без визначення ролі судді в ній, адже суддя – центральна фігура в судовій реформі. Саме від нього залежить додержання основних засад судочинства, зокрема забезпечення законності при здійсненні правосуддя, рівності учасників судового процесу перед законом та судом, змагальності сторін і надання ними своїх доказів та доведення їх переконливості перед судом, а головне – прийняття законного, об'єктивного, неупередженого і справедливого рішення. Тож ми ставимо завдання продовжити наукову дискусію щодо визначення ролі судді у цивільному судочинстві як складової права на справедливий суд. Ми сподіваємося, що наше дослідження в майбутньому дасть змогу розкрити ще більш вагоме питання – про фундаментальність права на справедливий судовий розгляд у цивільному судочинстві.

Упродовж 2014 року на розгляді місцевих загальних судів перебувало понад 3 млн 206 тис. справ і матеріалів, а у 2015 році – майже 2 млн 711 тис. справ і матеріалів. У провадженні апеляційних судів було 305,9 тис. справ і матеріалів (2015 р. – 298,8 тис.). Середньомісячне надходження на суддю місцевого суду (відповідно до штатної чисельності суддів) у 2014 році становило 58,5 справ і матеріалів, а у 2015 році – 56,2). Кількість судових рішень, скасованих або змінених у цивільних справах, у 2014 році становила трохи більше 30 тис., у кримінальних – 19 тис., у справах про адміністративні правопорушення – 5 тисяч. Таким чином, у 2014 році кількість справ, у яких були ухвалені неправильні рішення, зменшилась до 1,7% [12]. Практично незмінною якість судових рішень залишилась і в 2015 році. Тобто більше ніж 92% рішень судів – законні, обґрунтовані та справедливі. Якщо припустити, що в кожній справі було лише два учасники (звичайно, що насправді їх кількість буває набагато більшою), то кожний другий позивач, відповідач, потерпілий або інша особа, залучена до участі у справі, мали бути задоволені такими рішеннями. Виходячи із наведених нами статис-

тичних даних, – це 3 млн 140 тис. громадян, установ, організацій за один рік. За п'ять років судовим провадженням охоплюється фактично усе дієздатне населення держави. При цьому «виграли» справи 15 млн 700 осіб і стільки ж «програли». Невідомо, чи погодилися вони зі справедливістю рішень, але вони їх не оскаржували.

Публічне правосуддя, метою якого є здійснення належного захисту порушеного чи оспорюваного права, свободи та охоронюваного законом інтересу, стосується універсальної соціальності настанови – справедливості. Уявлення про справедливе охоплює всі аспекти суспільства і держави, справедливість є динамічним центром системи звичаїв або моралі. Реалізація права на судовий захист означає припинення конфліктної чи спірної ситуації шляхом справедливого і неупередженого її обговорення незалежним судом, яке провадиться публічно, відкрито і гласно. Особа, яка здійснює таке справедливе правосуддя при розгляді конкретної справи і ухвалює справедливе рішення в ній, може вважатися справедливим суддею.

Законодавство встановлює сукупність вимог до статусу судді. Цей статус відтворюється як у формально-статичній, так і в реально-динамічній модифікаціях. За допомогою відтворення статусу і високого звання судді державна влада за рахунок корпоративних зусиль суддівського співтовариства може наділити ним громадянина, вона ж за наявності законних підстав для цього вправі позбавити його статусу судді, припинивши його повноваження. Якщо наділення повноваженнями здійснюється в рамках бажання зайняти цю посаду, то припинення повноважень може мати місце і в недобровільному порядку.

Однак реалізація принципу незалежності суду, забезпечення справедливого правосуддя в Україні вважається багатьма громадянами, міжнародною спільнотою химерами, оскільки як законодавча, так і виконавча влада сприймають судову владу як загрозу власному баченню демократії, справедливості та правової держави. Водночас відсутність реальних кроків у цьому напрямі проявляється після кожної зміни політичної ситуації в державі чи уряді, після зміни прапорів політичних сил у парламенті. Чи можуть заклики про зменшення зарплати чи пенсії суддям покращити ситуацію із суддівськими помилками, невідомо, але те, що це яскрава демонстрація того, «хто у хаті хазяїн», – очевидно.

Розв'язання проблеми відновлення доброчесності суддів і усунення корупційних ризиків при підборі суддівських кадрів, працівників апаратів судів, контроль за обґрунтованістю судових рішень, подолання заформалізованості процедури притягнення суддів до відповідальності, корпоративності і згубної закритості у розгляді справ, оприлюднення результатів вирішення спорів. Це, мабуть, перші шляхи для відновлення довіри до судів, формування образу чесного та справедливого українського судді.

При цьому права і обов'язки судді є, на нашу думку, публічними, адже є

наслідком його життєвого та свідомого вибору. Правоздатність судді, тобто можливість кандидата на цю посаду виконувати обов'язки судді, визначається через процедуру добору суддів за певними соціальними та професійними якостями, які зазначені в ст. 65 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» і мають цензовий та цензурний зміст. Дії суддівського співтовариства з забезпечення кадрового складу суддів називають «добором кандидатів у судді», оскільки поряд із соціальними та професійними характеристиками Закон визначає необхідність для претендентів на зайняття посади судді складання кваліфікаційного екзамену і отримання рекомендації щодо можливості наділення його відповідними повноваженнями з боку кваліфікаційних комісій.

Першою передумовою того, що рішення майбутнього судді будуть справедливими, є особливі вимоги на зайняття посади, що передбачені ст. 127 Конституції України. Крім того, добір кандидатів на посаду судді здійснюється на конкурсній основі.

Правоздатність судді встановлюється державою, можна сказати, селективним методом, де наявні сукупність визначення якостей можливого «справедливого» судді: суддею може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту і відповідає певним умовам, які пред'являються до кандидатів на посаду судді Конституцією України, законами України.

У переліку названих селективних приписів присутня умова, яка вимагає оцінки з боку кваліфікаційної комісії шляхом проведення кількох спеціальних перевірок, які належать до параметрів етики соціальної чистоти або *tabula rasa* справедливого судді (ст. 66 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Закон України «Про очищення влади»). Ця умова, яка фактично має цензурний характер, а також усі інші умови, які слід віднести до спеціальних вимог, що перевищують звичайний рівень можливості вільного використання належних громадянину сил та здібностей, являють собою встановлені законом обмеження.

Ці обмеження узгоджуються із загальним конституційним принципом, передбаченим ст. 64 Конституції України: конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. Освітній (вища юридична освіта), професійний (стаж роботи в галузі права) і габілітаційний (складання кваліфікаційного екзамену) цензи як умова правоздатності судді слід віднести до зовнішніх або формальних ознак придатності кандидата на посаду судді до судової діяльності.

Інший етап селективного добору у вигляді відсутності економічних зв'язків з суспільством у формі підприємництва, відсутність належності до політичних партій, відсутність представницького мандата реалізується на стадії наділення судді повноваженнями. Ознаки справедливого і неупередженого судді, правосуддя можуть бути наявними тоді, коли суддя не за-

ангажований економічними та політичними інтересами тих чи інших груп населення або державною владою. Адже не секрет, що органи державної влади, правоохоронні органи і навіть кримінальні структури фактично готували «своїх» суддів. Такі судді справедливе правосуддя здійснювати не можуть.

Встановлена законодавством процедура добору кандидатів на посаду судді вимагає підвищеної відповідальності з боку кваліфікаційних комісій з метою не допустити до суддівського корпусу випадкових людей і їх вищезазначені дії є (або мають бути) першим кроком до того, що майбутній суддя буде справедливим.

Правоздатність і дієздатність судді виявляється і встановлюється державною владою, а свобода справедливого судді ґрунтується на тотальному підкоренні Конституції України і законам України (ст. 129 Конституції, ст. 6 Закону «Про судоустрій і статус суддів»). У цьому відношенні критерії правоздатності і дієздатності судді мають публічно-правовий зміст і характер, що відрізняє їх від приватних форм право- і дієздатності фізичних і юридичних осіб, передбачених статтями 25, 26, 30, 91, 92 ЦК України.

Стати суддею, володіти статусом судді означає одержати авторитетне право на здійснення публічного правосуддя. Належність і причетність до судової влади, до її авторитету є джерелом, першопричиною авторитету судді. Судді це повинні знати і пам'ятати, адже авторитет судді має відтворення насамперед у статусі й званні судді. Відомо, що авторитет здобувається завдяки подвигам чи заслугам через громадську активність. Однак володіння авторитетом судді складає певні обов'язки, що можна характеризувати їх як майже одні обмеження, заборони та утримання від дій. У літературі це називається негативною деонтологією.

Конкретніше негативна деонтологія судді як система уникнення згубного впливу на його діяльність будь-яких контактів, неучасть у тих чи інших видах діяльності та відсутність причетності до «нищівних» зв'язків, які можуть породжувати сумніви в його доброчесності, відображена у Кодексі суддівської етики, затвердженому XI черговим з'їздом суддів України 22 лютого 2013 року, в якому зазначено:

- Суддя має уникати будь-якого незаконного впливу на його діяльність, пов'язану зі здійсненням правосуддя, та бути незалежним від своїх колег у процесі прийняття рішень. Він не має права використовувати своє посадове становище в особистих інтересах чи в інтересах інших осіб та не повинен дозволяти цього іншим (ст. 2).

- Суддя має докладати всіх зусиль до того, щоб, на думку розсудливої, законослухняної та поінформованої людини, його поведінка була бездоганною (ст. 3).

- Суддя не може робити публічних заяв, коментувати в засобах масової інформації справи, які перебувають у провадженні суду, та піддавати

сумніву судові рішення, що набрали законної сили. Суддя не має права розголошувати інформацію, що стала йому відома у зв'язку з розглядом справи (ст. 12).

- Суддя не може робити публічні заяви, коментувати в засобах масової інформації справи, які перебувають у провадженні суду, та піддавати сумніву судові рішення, що набрали законної сили (ст. 6).

- Суддя має утримуватися від поведінки, будь-яких дій або висловлювань, що можуть призвести до втрати віри в рівність професійних суддів, народних засідателів та присяжних при здійсненні правосуддя (ст. 10) [13].

Дотримання зазначених вимог (негативної деонтології) має за мету забезпечити довіру до суду і його неупередженість, виключити упередженість щодо сторін під час судового розгляду та особисту пристрастність. В усіх зазначених випадках йдеться про авторитет судової влади, носієм якої є суддя, та про його високе звання. Поряд із тим слід зазначити, що етичні норми Кодексу професійної етики судді не можуть самі по собі застосовуватись як підстави для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності та визначати ступінь їх провини (ст. 4 Кодексу).

Це, звичайно, навіть незважаючи на оціночні положення п. 3 ч. 1 ст. 92 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», де встановлені підстави дисциплінарної відповідальності судді, дещо применшує роль затвердженого з'їздом суддів зазначеного Кодексу, оскільки фактично не є обов'язковим у прямому розумінні цього слова, немає нормативного характеру, а спрямований лише на вирішення етичних питань, пов'язаних зі статусом судді, хоча має дуже важливе значення для характеристики дій та поведінки судді як справедливого.

У Кодексі професійної етики судді є лише одне положення, яке можна віднести до позитивного обов'язку судді (позитивна деонтологія), це обов'язок судді підтримувати свою професійну компетентність на надійному рівні (ст. 5).

У діяльності судді повинні зливатися правові та моральні вимоги, адже, з одного боку, належність і причетність до судової влади є першопричиною авторитету судді, а з другого – судді мають моральний обов'язок охороняти авторитет судової влади, примножувати його.

Відображенням цього є текст присяги українського судді: «...вступаючи на посаду судді, урочисто присягаю Українському народові об'єктивно, безсторонньо, неупереджено, незалежно, справедливо та кваліфіковано здійснювати правосуддя від імені України, керуючись принципом верховенства права, підкоряючись лише закону, чесно і сумлінно здійснювати повноваження та виконувати обов'язки судді, дотримуватися етичних принципів і правил поведінки судді, не вчиняти дій, що порочать звання судді або підривають авторитет правосуддя» (ст. 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

Пропозиція справедливості має нормативне закріплення відповідної ознаки суду в рамках міжнародного законодавства. В українське законодавство вимога до судді своєчасно, справедливо та безсторонньо розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства прийшла разом із Законом України «Про забезпечення права на справедливий суд». Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року (ст. 10) вказує на те, що правосуддя здійснюється гласно і з дотриманням усіх вимог справедливості. У Міжнародному пакті про цивільні та політичні права від 16 грудня 1966 року (ст. 14) така ж регламентація щодо правосуддя міститься у словосполученні «справедливий і публічний розгляд справи». Цей же стандарт у соціально-ціннісному визначенні юридичних параметрів суду міститься в п. 1 ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, де йдеться про право кожного при вирішенні питання щодо його цивільних прав та обов'язків або при встановленні обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення, висунутого проти нього, на справедливий і відкритий розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом.

Відомо, що справедливість – категорія не тільки правова, а й насамперед моральна, політична і погляди на неї можуть суттєво різнитися, що наочно проявляється в процесі у суб'єктів з протилежними інтересами. За соціальними здібностями та можливостями люди не можуть бути рівними у всьому і застосування правової рівності до фактично нерівних суб'єктів іноді зовні виглядає несправедливо, але для правосуддя першочергове значення має саме правова справедливість.

Що стосується справедливості як категорії соціальної філософії, то ми розуміємо її в обсязі філософського і етичного універсалізму – добро, зло, благо, щастя, світ, тьма, хаос, правда, неправда. Моральні ідеали, загально-визнані вимоги моралі, як правило, відображені в нормах права, але з позиції правової всеосяжності та рівного поширення загальнообов'язкових правил на всіх суб'єктів правовідносин.

Соціальна засада справедливості має адекватне вираження в ідеї рівності в трьох якостях: рівність у правах і свободах, рівність у обов'язках та рівність у відповідальності перед судом. Концепція такої рівності закріплена в ст. 10 Загальної декларації прав людини, яка передбачає реалізацію рівності двох видів: рівність перед законом і рівність перед судом.

Обов'язком справедливого суду, а значить і справедливого судді, є забезпечення рівноправності сторін під час судового розгляду справи. У контексті публічного правосуддя реалізується процесуальна свобода, змістом якої є обсяг належних сторонам процесуальних прав. Змагальність здійснюється за правилами, встановленими процесуальними кодексами. Тут етика відповідальності реалізується через етику права і свободи, оскільки справедливим буде вважатися суддя (суд), який забезпечив рівність громадянина не

тільки перед матеріальним, а й перед процесуальним законом, суддя, який належним чином організував змагальний для сторін процес. Перед юридичною наукою стоїть завдання, яке сформульовано і суспільством, і новим законодавством. Потрібно дослідити і сформулювати відповідь на питання, яким чином проявляється вплив судді на справедливість цивільного процесу, у чому полягають критерії оцінки цього впливу, та напрацювати пропозиції законодавцю з метою такого підбору суддів, який би дав змогу об'єктивно давати доступ до відправлення правосуддя лише справедливим людям. У цьому напрямі бачимо доцільність подальших наукових пошуків.

Перелік використаних джерел

1. Кони А. Ф. Нравственный облик Пушкина / А. Ф. Кони // Вестник литературы. – 1921. – № 3.
2. Юстиция, богиня правосудия // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. (82 т. и 4 доп.). – СПб., 1890–1907.
3. Ehrenberg V. Die Rechtsidee im frühen Griechentum / Ehrenberg V. – Lpz., 1921.
4. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004
7. Городовенко В. В. Принцип справедливості судової влади: загально-теоретичні аспекти / В. В. Городовенко // Адвокат. – 2012. – № 2 (137).
8. Прокопенко О. Б. Проблеми становлення справедливої судової влади [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/93F02E30DB82D6E1C22575D800393608>
9. Луспенік Д. Д. Застосування у судовій практиці доказових презумпцій та фікцій у системі розподілу обов'язків з доказування за новим ЦПК України / Д. Д. Луспенік // Право України. – 2005. – № 8. – С. 56–60.
10. Козюбра М. І. Верховенство права і Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cau.in.ua/ua/activities/analytics/id/kozjubra-m.i.-verhovenstvo-prava-i-ukrajina-632/>
11. Тарасишина О. М. Справедливість і толерантність у сучасному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. М. Тарасишина ; Одеська національна юридична академія. – Одеса, 2008. – 21 с.
12. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримі-

нальних справ / Судова статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sc.gov.ua/ua/sudova_statistika.html

13. Кодекс суддівської етики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dna.court.gov.ua/sud0590/pravo/9/>

ТКАЧУК О. Роль судді у цивільному судочинстві як складова права на справедливий суд.

У статті проаналізовано роль судді як основної складової права на справедливий судовий розгляд при відправленні правосуддя у цивільних справах. Окреслено основні питання, що підлягають дослідженню у даному напрямі. Зроблено висновки, що справедливість цивільного судочинства безпосередньо залежить від добросовісності, доброчесності й справедливості самого судді.

Ключові слова: правосуддя, юстиція, справедливість, суддя, суд, фундаментальні права людини.

ТКАЧУК О. Роль судьи в гражданском судопроизводстве как составляющая права на справедливый суд.

В статье проанализирована роль судьи в качестве основной составляющей права на справедливое судебное разбирательство при отправлении правосудия по гражданским делам. Определены основные вопросы, подлежащие исследованию в данном направлении. Сделаны выводы, что справедливость гражданского судопроизводства напрямую зависит от добросовестности, добропорядочности и справедливости самого судьи.

Ключевые слова: правосудие, юстиция, справедливость, судья, суд, фундаментальные права человека.

TKACHUK O. Role of judge in civil judicial proceedings as component of right to fair trial.

The article provides the analysis of the role of a judge as the main component of right to fair trial while justice administering in civil cases. The issues, which must be studied in this field, have been outlined. There are some opinions in the article that fairness of civil judicial proceedings directly depends on the honesty, integrity and fairness of the very judge.

Herewith, it is proved that the fairness of separate representatives of state power is personification and manifestation of the fairness of the whole system.

Particularly, each person's right to fair court can be realized, firstly, due to fair judges. Certainly, they also must be educated, qualified, virtuous. But the essence of fairness of the judicial system directly consists of the fairness of each judge. Law can be perfect; the procedure of consideration in court can be described clearly. However, it is impossible even to talk about fair justice due to the absence of a fair individual, who would solve a case in good conscience, impartially and honestly, taking into account all circumstances of the case and the situation of parties. Just due to a judge's fairness the rule of law is possible, since it is the essence of this fairness but not the reflection of formality of law, which cannot always take into account all natural and fundamental human rights and freedoms.

In this article it is noted that human rights must be protected by law. Moreover, any disputes as for these rights must be considered by a competent unbiased and independent court, which will apply procedures providing complete equality and fairness as for all parties and will solve the dispute according to the existent laws known by public and openly declared. Herewith, court shall take into account the fact that human rights are higher than any law.

The right to fair, independent and unbiased trial is declared in the Universal Declaration of Human Rights (article 10) and the International Covenant on Civil and Political Rights (article 14), as well as in the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (article 6).

Key words: justice, fairness, judge, court, human fundamental rights.